

فصلنامه علمی- پژوهشی **رهیافت**

سال دوازدهم، شماره ۴۳، تابستان ۱۳۹۷
صفحه ۲۷ تا ۵۲

مطالعات جناحی در نظام جمهوری اسلامی ایران: یک مرور نظام‌مند

محمد مهدی شوقعلی بافتی / دانش‌آموخته کارشناسی ارشد علوم سیاسی، گروه علوم سیاسی،
دانشکده حقوق و الهیات، دانشگاه شهیدباهنر کرمان mehdi.shoghali@gmail.com

صدیقه شیخ زاده جوشانی / استادیار مسائل ایران، گروه علوم سیاسی، دانشکده حقوق و الهیات،
دانشگاه شهید باهنر کرمان ssheikhzadeh@uk.ac.ir

یحیی کمالی / استادیار سیاستگذاری عمومی، گروه علوم سیاسی، دانشکده حقوق و الهیات، دانشگاه
شهید باهنر کرمان yahyakamali@uk.ac.ir

چکیده

با انشعاب مجمع روحانیون مبارز از تشکل جامعه روحانیت مبارز در سال ۱۳۶۷، دو جناح عمده چپ و راست در صحنه سیاسی ایران شکل گرفتند. از آن زمان به بعد جناح‌های سیاسی مورد توجه پژوهشگران حوزه مسائل ایران قرار گرفته و پژوهش‌هایی ذیل عنوان «مطالعات جناحی» تولید شده است. مقاله حاضر، کوشیده است با استفاده از روش مرور نظام‌مند و شناسایی ۸۱ مورد مطالعه مرتبط در بازه زمانی ۱۳۹۶-۱۳۶۷ و در نهایت، گزینش ۶۷ مطالعه، به بررسی توصیفی و ارزیابی این مطالعات در ابعاد سه گانه شکلی، روش‌شناختی و محتوایی بپردازد. یافته‌های پژوهش نشان داد، بیشترین آن‌ها در فاصله زمانی ۱۳۸۸ تا ۱۳۹۲ انجام شده که از این تعداد، (۵۳٫۷ درصد) در قالب پایان‌نامه بوده است. ارزیابی پژوهشگران از مطالعات جناحی، بیانگر وجود پراکندگی‌ها، آشفتگی‌های مفهومی و ضعف‌های نظری در این مطالعات است که رفع آن مستلزم توجه ویژه دانشوران حرفه‌ای و آشنا به فنون پژوهش و چارچوب‌های نظری مرتبط با این حوزه مطالعاتی است.

کلید واژه: جناح، جناح‌های سیاسی، مطالعات جناحی، مرور نظام‌مند، ایران پس‌انقلاب.

تاریخ تأیید ۱۳۹۷/۰۲/۰۳

تاریخ دریافت ۱۳۹۶/۱۲/۲۳

مقدمه

پس از استقرار نظام سیاسی جمهوری اسلامی ایران به عنوان یک نظام غیرحزبی، از اوایل دهه ۱۳۶۰ شکاف‌هایی در سطح عالی نظام، ابتدا در قبال مسائل اقتصادی و سپس بین‌المللی پیش آمد که این اختلافات و تداوم آن‌ها زمینه شکل‌گیری پدیده‌ای به نام «جناح سیاسی» را در صحنه سیاست داخلی کشور موجب شد. پژوهشگران حوزه مسائل ایران توصیفات گوناگونی درباره جناح‌ها در ایران ارائه کرده‌اند. به طور نمونه، بشیریه با اشاره به برخی تشکلهای وابسته به جریان‌های سیاسی در زمینه ایران آن‌ها را «بلوک و گروه‌های نفوذ» (بشیریه، ۱۳۸۱: ۷۲ و ۷۸) توصیف می‌کند که «مستقیماً در کسب و اجرای قدرت مشارکت ندارند، در حالی که خارج از قدرت هستند، آن‌ها را متأثر کرده و بر آن فشار وارد می‌کنند» (بشیریه، ۱۳۸۷: ۲۴۶). در توصیفات دیگری، از جناح‌ها در ایران با عنوان «گروه‌های رقیب حاکم» (علمداری به نقل از ظریفی‌نیا، ۱۳۷۸: ۳۵) و «یک نخبه رهبری درون ساختار قدرت در جمهوری اسلامی ایران» (Buchta, 2000: 11) اشاره شده است.

آنچه که به نظر می‌رسد بیش از هر توصیف دیگر بیانگر ماهیت پدیده جناح‌های سیاسی در ایران باشد، این است که آن‌ها مهم‌ترین صورت‌بندی‌های سیاسی‌ای هستند که در غیاب احزاب سیاسی در قالب گروه‌بندی‌هایی در یک سیستم غیرحزبی عمل می‌کنند. این گروه‌بندی‌ها ناهمگون بوده و در بهترین حالت شامل ائتلاف‌هایی شکننده، سیال، گذرا و بی‌قاعده‌ای از گروه‌ها و افراد با دیدگاه‌های مشابه هستند که عمدتاً به ابتکار عمل نخبگان حکومتی شکل گرفته‌اند، به عبارتی؛ نیروهایی در درون ساختار رسمی قدرت و برآمده از آن، هر چند ممکن است در جامعه هم پایگاه اجتماعی داشته باشند. صرف نظر از ماهیت این گروه‌بندی‌ها آنچه مهم است، تعیین‌کنندگی آن‌ها در صحنه قدرت در ایران پس‌انقلاب است. پس از آنکه این گروه‌بندی‌های ناپایدار از سال ۱۳۶۷ به بعد مرزبندی‌های مشخص‌تری دست یافتند، در شکل دو جناح عمده راست-چپ/اصولگرا-اصلاح‌طلب، مهم‌ترین عامل تعیین‌کننده و پیش‌برنده سیاست‌ها در ایران بوده‌اند؛ به گونه‌ای که هیچ عرصه‌ای در حوزه سیاست‌گذاری در ایران نیست که جناح‌ها در آن تأثیرگذار نباشند. حضور قدرتمند جناح‌های سیاسی توجه برخی پژوهشگران مسائل ایران را به خود جلب کرده است. حاصل این توجه تولید انباشتی از پژوهش‌ها حول جناح‌های سیاسی بوده که در پژوهش حاضر از آن با عنوان «مطالعات جناحی» یاد شده است.

وجود انباشتی از پژوهش‌های متنوع و متعدد در مطالعات جناحی پژوهش حاضر را واداشته است تا با بهره‌گیری از «مرور نظام‌مند» به عنوان یک روش بررسی آثار در مقابل روش بررسی سنتی، ضمن شناسایی، به طبقه‌بندی و ارزیابی مطالعات تولید شده در قالب مقالات علمی-پژوهشی، ترویجی و پایان‌نامه‌های دانشگاهی که در چهار بانک اطلاعاتی داخلی (IRANDOC, SID, NOORMAGS, ENSANI) در بازه زمانی ۱۳۹۶-۱۳۶۷ نمایه شده‌اند، پردازد. از این رو، پژوهش حاضر پاسخی است به این پرسش اصلی که «وضعیت تولیدات علمی مطالعات جناحی در ایران چگونه است؟».

این مقاله در چهار بخش تنظیم شده است: بخش نخست، به چارچوب مفهومی پژوهش اختصاص یافته است. در بخش دوم، ضمن معرفی روش شناختی، به چگونگی اجرای این روش در پژوهش حاضر پرداخته شده است. در بخش سوم، یافته‌های پژوهش در قالب جدول و نمودار نمایش داده شده و در بخش نهایی، به بحث و جمع‌بندی و ارائه پیشنهاداتی درباره بهبود وضعیت مطالعات جناحی در ایران پرداخته شده است.

۱- پیشینه پژوهش

از دهه ۱۹۹۰ که روش مرور نظام‌مند مورد توجه پژوهشگران اغلب حوزه‌های علمی قرار گرفت، فراگیری آن به اندازه‌ای است که «امروزه در بسیاری از ژورنال‌ها و مجلات معتبر، بخش ویژه‌ای برای مرور نظام‌مند در نظر گرفته‌اند (Sheuly, 2013: 17)». در ایران، روش مرور نظام‌مند به همراه فراتحلیل به عنوان اشکالی از رویه‌های مبتنی بر اسناد از سوی پژوهشگران حوزه‌های علوم پزشکی، روانشناسی، علوم و فناوری و علوم اجتماعی با استقبال مواجه شده است. به طور نمونه، در حوزه علوم اجتماعی، صدیق‌سروستانی (۱۳۷۹) در اثری با عنوان «فراتحلیل مطالعات انجام شده در حوزه آسیب‌شناسی اجتماعی در ایران» کوشیده است با استفاده از روش فراتحلیل کیفی پژوهش‌های مربوط به حوزه آسیب‌های اجتماعی در ایران، نقاط قوت و ضعف این پژوهش‌ها را شناسایی کند. جامعه آماری و میدان مطالعه در این پژوهش، پروژه‌ها و پایان‌نامه‌های تحصیلی مرتبط با آسیب‌شناسی اجتماعی تعیین شده است. بر اساس یافته‌های این پژوهش، از ۴۰ پژوهشی که مورد مطالعه قرار گرفته‌اند، تنها در ۳۲٫۵ درصد از تحقیقات همسازي قابل توجهی میان عناصر تحقیق وجود داشته است، ناهم‌سازی ارگانیک میان عناصر در ۳۷٫۵ درصد از پژوهش‌ها مشاهده

شده و در ۳۰ درصد از تحقیقات این اختلال ارگانیک و ناهمسازی بسیار زیاد بوده است. پژوهشگر نتیجه می‌گیرد که وجود این ناهمسازی‌ها، حکایت از آسیب‌های جدی در مطالعات آسیب‌شناختی انجام شده در ایران دارد که این موضوع سازماندهی مجدد این مطالعات را بر اساس موضوعات پژوهشی، فرایند اجرای پژوهش، روش‌های به کار گرفته شده و تدوین نتایج و راهکارها ضروری می‌سازد.

اثر قابل ذکر دیگر، مقاله‌ای عنوان «مرور نظام‌مند و فراتحلیل پژوهش‌های ایرانی در قلمرو مطالعات اجتماعی علم و فناوری» توسط ذاکر صالحی و قانع‌راد (۱۳۹۴) انجام شده است، هدف این پژوهش، دستیابی به مروری نظام‌مند از مطالعات انجام شده در حوزه مطالعات اجتماعی علم است. پژوهشگران در این اثر کوشیده‌اند با استفاده توأمان از روش‌های بررسی آثار مرور نظام‌مند و فراتحلیل کیفی، ۹۸ اثر مرتبط با موضوع پژوهش شامل مقاله، پایان‌نامه، کتاب، طرح پژوهشی و مصاحبه را انتخاب و بر اساس معیارهای سه‌گانه شکلی، روش‌شناختی و محتوایی به بررسی و نقد آثار پردازند. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد مطالعات اجتماعی علم در ایران نسبت به رهیافت‌های چندگانه جامعه‌شناسی ایرانی دارای تأخر زمانی است. همچنین ماهیت غالب در این آثار، رویکرد برون‌گرا بوده است.

آثار فوق نمونه‌هایی از به کارگیری روش‌های نظام‌مند و تحلیل کیفی در حوزه‌های گوناگون توسط پژوهشگران داخلی هستند. به‌رغم فراگیری این روش‌ها در حوزه‌های گوناگون در ایران، در حوزه علوم سیاسی که پژوهش حاضر در ذیل آن قرار دارد، چندان مورد توجه دانشوران و پژوهشگران این حوزه قرار نگرفته است. با این حال، به نظر می‌رسد نشانه‌هایی از ضرورت به کارگیری این روش در حوزه‌های گوناگون علوم سیاسی از سوی پژوهشگران این حوزه‌ها احساس شده است. به‌طور نمونه، اثر مشیرزاده و دیگران (۱۳۹۳) با عنوان «پژوهش‌های سیاست خارجی در ترازو: تحلیل مقالات علمی درباره سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران» از این دست آثار است که با هدف سنجش وضعیت تولیدات علمی در زمینه سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران انجام شده است. گرچه در این اثر تحلیل محتوای کمی به عنوان روش پژوهش معرفی شده اما شیوه انجام پژوهش با بررسی نظام‌مند مطابقت دارد. جامعه آماری در این پژوهش ۱۳۵ مقاله چاپ شده در فصل‌نامه‌های علمی-پژوهشی داخلی در بازه زمانی ۱۳۸۸-۱۳۹۲ بوده است. معیار سنجش جامعه آماری، دو مؤلفه روش‌شناختی و موضوعی تعیین شده است. غلبه رویکرد

اثبات گرایانه، سلطه نسبی چارچوب‌های نظری جریان اصلی و غلبه روش کتابخانه‌ای در گردآوری داده‌ها برخی از یافته‌های این پژوهش است. روش مرور نظام‌مند هنگامی ضرورت می‌یابد که پژوهش‌های متعدد و متنوعی در انبار یک حوزه علمی ذخیره شده باشند اما عدم استقبال از این روش در حوزه علوم سیاسی و به ویژه مطالعات جناحی را نمی‌توان ناشی از خالی بودن انبارهای دانش در این حوزه‌ها تلقی کرد. مطالعه حاضر نشان داد ذیل حوزه‌هایی مانند مطالعات جناحی انباشتی از دانش صورت گرفته که به کارگیری روش مرور نظام‌مند را به منظور ارائه تصویری از وضعیت این پژوهش‌ها ضروری می‌سازد. از این رو، پژوهش حاضر را می‌توان گامی در جهت به کارگیری این روش در حوزه علوم سیاسی و به طور خاص، مطالعات جناحی در ایران تلقی کرد.

۲- تعریف مفاهیم

۲-۱- جناح

مفهوم جناح (faction) در دو زمینه محیطی متفاوت به کار برده شده است. در نظام‌های سیاسی مبتنی برحزب جناح به «گروه‌های درون-حزبی» (Hoadly, 1986: 13) و یا در تعریفی دیگر، به «یک گروه ساختارمند در درون یک حزب سیاسی که دستکم، در صدد کنترل جایگاه‌های مقتدرانه سیاست‌گذاری در حزب است» (Persico et al., 2011: 8)، اطلاق می‌شود، در حالی که در یک نظام بدون حزب، این مفهوم بر «گروه‌بندی‌هایی دلالت دارد که پیرامون یک موضوع یا شخصیت واحد، اما با تداوم زمانی محدود و میزان حداقلی از سازمان یافتگی شکل می‌گیرند» (Hoadly, 1986: 13). «این گروه‌بندی‌ها منعکس‌کننده بلند پروازی فردی‌اند. این گروه‌بندی‌های سیاسی را به ظاهر می‌توان احزاب نامید، اما از پایداری سازمانی و پشتیبانی اجتماعی که جوهر هر حزبی‌اند، بی‌بهره‌اند. این گروه‌بندی‌ها در واقع، جناح‌هایی بیش نیستند» (هانتینگتون، ۱۳۹۲: ۵۹۷).

در زمینه موضوعی پژوهش حاضر، تعریف اخیر از مفهوم جناح مد نظر است. از این رو، مفهوم جناح در زمینه سیاسی ایران پس‌انقلاب به معنای «صورت‌بندی‌های سیاسی‌ای که در قالب سازمان‌هایی که در یک سیستم «شبه حزبی» یا آنچه که به عنوان جناح شناخته می‌شوند، عمل می‌کنند. این سازمان‌ها ناهمگون بوده و در بهترین حالت شامل ائتلاف‌های

آزاد، شکننده و گذرا از گروه‌ها و افراد با دیدگاه‌های مشابه هستند. آن‌ها فاقد یک ساختار سازمانی منسجم و خط‌مشی رسمی هستند» (Saeid, 2010:12). در توصیفی دیگر، جناح در زمینه محیطی ایران پس‌انقلاب به معنای «یک نخبه رهبری در درون ساختار قدرت در جمهوری اسلامی تعریف می‌شود که دست‌بندی آن‌ها به راست و چپ بر اساس مواضع سیاسی و اقتصادی آن‌ها، در زمینه محیطی اسلامی ایران معاصر قابل فهم است» (Buchta, 2000: 12).

۲-۲- مطالعات جناحی

در پژوهش حاضر، مطالعات جناحی، به مجموعه مطالعات در حوزه جناح‌ها که در قالب مقالات علمی-پژوهشی، علمی-ترویجی و پایان‌نامه‌ها که در بازه زمانی ۱۳۹۶-۱۳۶۷ انجام شده است، اشاره دارد. هدف از پژوهش حاضر، ارزیابی این مطالعات با بهره‌گیری از روش بررسی آثار مرور نظام‌مند است.

۲-۳- مرور نظام‌مند

مرور یا تحلیل نظام‌مند به همراه فراتحلیل اشکالی از رویه‌های مبتنی بر شواهد/اسناد به شمار می‌آیند که به منظور یکپارچه‌سازی مستندترین اطلاعات موجود به کار گرفته می‌شود. پس از آنکه در سال ۱۹۹۲، یک تیم پزشکی کانادایی برای اولین بار اصطلاح درمان مبتنی بر شواهد را برای توصیف کاربرد شواهد مراقبت و فرایند تصمیم‌سازی درباره بیماران ابداع کرد، این اصطلاح با عنوان رویه مبتنی بر شواهد مورد توجه دیگر حرفه‌های مددکاری از جمله اجتماعی و روانشناسی قرار گرفت (Brendel, 2011: 6). بر اساس یک تعریف فرایندمحور، رویه مبتنی بر سند (۱) استفاده از بهترین روش‌ها توسط پژوهشگران؛ (۲) تعیین یک سوال مناسب برای هدایت پژوهش به بهترین روش؛ (۳) کشف و موکافی ادبیات پژوهش برای پاسخ به مسائل طرح شده؛ (۴) ارزیابی انتقادی شواهد برای تایید اعتبار؛ (۵) به‌کارگیری شواهد در مورد خط‌مشی یا رویه؛ (۶) ارزیابی اثربخشی کاربرد و (۷) انتشار نتایج» توصیف شده است (Gibbs cited by Brendel, 2011:6).

مرور نظام‌مند را باید متفاوت از فراتحلیل دید. اگر چه این دو روش مرور ادبیات اغلب با هم به کار گرفته می‌شوند، میان آن‌ها تفاوت‌هایی وجود دارد. این تفاوت میان فراتحلیل

Evidence-Based Medicine

Evidence-Based Practice (EBP)

کمی نسبت به کیفی جدی تر است. اغلب پژوهشگران فراتحلیل را یک روش کمی تلقی می کنند. بر اساس یک تعریف، فراتحلیل، یک روش آماری برای ارزیابی داده های استخراج شده از حداقل دو (معمولاً چند تا بیش از بیست) مورد برای تهیه میانگین دقیق تری از نتایج است (Rys, 2009: 149). از این رو، «مرور نظام مند به عنوان پیش شرطی برای فراتحلیل کمی که مطالعات پژوهش یکپارچه را از منابع گوناگون در زمینه های مشابه فراهم می آورد، در نظر گرفته می شود» (Sheuly, 2013: 18).

در پژوهش حاضر، نحوه به کارگیری روش مرور نظام مند از جهت تأکید بر مرور مطالعه - محور به جای مسئله - محور با روش فراتحلیل کیفی شباهت دارد اما پژوهشگران اصرار بر استفاده از عنوان روش نظام مند به جای فراتحلیل داشته اند.

۳- روش انجام پژوهش

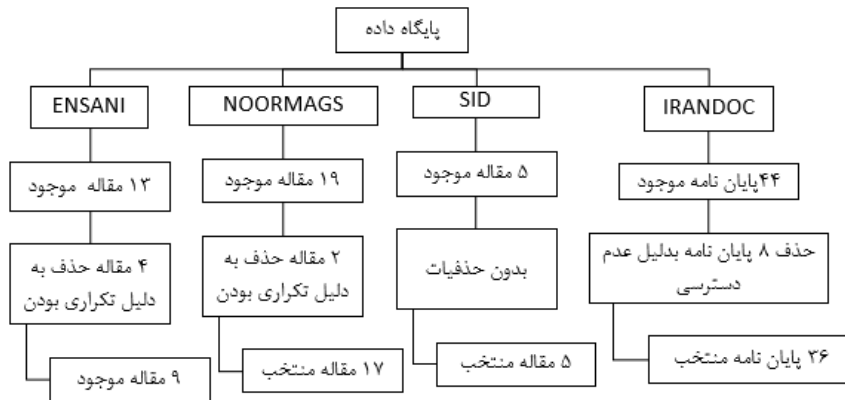
هدف مطالعه حاضر، مرور نظام مند جامعه آماری شامل مقالات علمی-پژوهشی، علمی-ترویجی و پایان نامه های انجام شده مرتبط با جناح های سیاسی در ایران است. پس از طرح سوال پژوهش، مرورگران به شناسایی و گردآوری مطالعات انجام شده در بازه زمانی ۱۳۶۷ تا پایان نیمه اول سال ۱۳۹۶ پژوهش ها در پایگاه های داده های علمی داخلی «پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران»، «پایگاه اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی»، «پرتال جامع علوم انسانی»^۱ و «پایگاه مجلات تخصصی نور»^۲ با استفاده از کلیدواژگان مرتبط با مطالعات جناحی در سه دسته ۱. اصطلاحات عام و کلی: جناح، حزب، جریان سیاسی، تشکل سیاسی و جناح های سیاسی؛^۲ بر اساس گونه بندی جناح ها: چپ / صلاح طلب، راست / اصول گرا و^۳ بر اساس تشکل های وابسته به جناح ها به روش جستجوی نظام مند اقدام کردند. نتیجه جستجو، یافتن ۸۱ مطالعه شامل ۴۴ پایان نامه و ۳۷ مقاله بود که در مرحله غربال، ۳۶ پایان نامه و ۳۲ مقاله وارد بررسی نهایی شد (نک به: نمودار شماره ۱).

۱ IRANDOC

۲ SID

۳ ENSANI

۴ NOORMAGS

نمودار شماره (۱). فرآیند جستجو و انتخاب مطالعات از بانک‌های اطلاعاتی منتخب

به منظور مرور نظام‌مند جامعه آماری مورد نظر به عنوان هدف اصلی پژوهش، نیاز به معیارهای ارزیابی دقیق و مشخصی بود تا امکان دستیابی به این هدف فراهم آید. از این رو، مرورگران با انتخاب شش پژوهش که در آن‌ها از مرور نظام‌مند و فراتحلیل کیفی به طور مجزا و یا توأمان به عنوان روش انجام پژوهش بهره گرفته شده بود، اقدام به بررسی بخش یافته‌های پژوهش و استخراج متغیرهایی کردند که پژوهشگران در ارزیابی مطالعات مورد نظر به کار گرفته بودند. حاصل این بررسی، گزینش و جرح و تعدیل ۱۱ متغیر ارزیابی بود که مرورگران آن‌ها را در ذیل معیارهای سه‌گانه شکلی، روش‌شناختی و محتوایی جای دادند. همچنین متغیرهای ۱۰، ۱۱ و ۱۴ تنها متغیرهای پیشنهادی مرورگران بودند که به تناسب جامعه آماری مورد نظر ایجاد و شاخص‌سازی شدند. این متغیرهای ۱۴ گانه به همراه شاخص‌های آن‌ها اجزای سازنده پروتکلی هستند که امکان ارزیابی کیفی مطالعات جناحی را برای مرورگران مورد نظر فراهم آوردند. همچنین به منظور اعتبار‌سنجی این پروتکل، از چند پژوهشگر فعال در حوزه جناح‌های سیاسی در ایران با ارسال ایمیل نظرخواهی شد. در ادامه، داده‌های هر مطالعه به صورت جداگانه توسط دو مرورگر استخراج و سپس چک لیست مطالعات بررسی شده با یکدیگر مطابقت داده شد. در مرحله بعدی از انجام پژوهش، داده‌های استخراجی با استفاده از آمارهای توصیفی در قالب جدول و نمودار نمایش داده شد.

جدول شماره (۳). پروتکل یا جدول معیارها و شاخص‌های راهنما برای تجزیه و تحلیل مطالعات^۱

شاخص‌ها		ردیف	معیار ^۲
زمان انتشار هر مطالعه	بازه زمانی انتشار	۱	معیارهای شکلی
مقالات علمی-پژوهشی	قالب مطالعه	۲	
مقالات علمی-ترویجی			
پایان‌نامه‌های تحصیلی			
تک‌نویسی مرد	جنسیت پژوهشگر	۳	
تک‌نویسی زن			
هم‌نویسی (در مقالات)			
عضو هیئت علمی	رتبه علمی پژوهش - گران	۴	
دانشجو			
سایر			
کمی، کیفی و کمی-کیفی (ترکیبی)	نوع پژوهش	۵	معیارهای روش- شناختی
استفاده از یک روش شناسی صریح و مشخص در تجزیه و تحلیل داده‌ها در مطالعه (روش مقایسه‌ای کیفی/کمی، روش تحلیل گفتمان و ...)	روش تجزیه و تحلیل داده‌ها در پژوهش	۶	
شامل روش‌های مصاحبه، پرسشنامه، تحلیل محتوا، رجوع به اسناد و مدارک (فیش‌برداری)، ترکیبی (استفاده توأمان از دو روش یا بیشتر)	ابزار گردآوری داده‌ها	۷	
استفاده صریح و مشخص از نظریه و چارچوب نظری در مطالعه شامل نظریه‌های جامعه‌شناختی، زبان‌شناختی، نوسازی و ... (بر اساس مرور مطالعات)	چارچوب نظری	۸	معیارهای محتوایی
شامل اهداف توصیفی، تبیینی، تفسیری (اکتشاف و فهم)، ارزیابی-آسیب‌شناسانه-تجویزی، پیش‌بینی، ترکیبی (دو هدف و یا بیشتر)	هدف مطالعه	۹	
شناسایی مفاهیم کلیدی در مطالعه توسط پژوهشگر در اشاره به جناح‌ها و تشکلهای وابسته (شامل واژه‌های حزب، جناح،	مفاهیم کلیدی	۱۰	

^۱ این شاخص‌ها به هنگام بررسی مطالعات نقش صافی (Filter) اطلاعات را بر عهده داشته و زمینه ساز تجزیه و تحلیل یک مطالعه به تعدادی معیار قابل تحلیل است. هدف استفاده از این جدول، بالا بردن کیفیت امکان تجزیه و تحلیل مطالعات توسط مرورگرها بوده است.

^۲ لازم به یادآوری است که معیارهای ۱ تا ۸ معمولاً در اکثر بررسی مطالعات (با روش‌های فراتحلیل و بررسی نظام‌مند) رایج است، اما معیارهای ۹ تا ۱۴ را مرورگران پس از بررسی اولیه جامعه آماری پژوهش تعریف کرده‌اند.

شاخص‌ها	ردیف	معیار ^۲
جریان، نیروهای سیاسی، گروه‌های سیاسی، گفتمان، طیف-های سیاسی (در اشاره به جناح‌ها)، واژه‌های تشکلی، گروه‌های سیاسی، سازمان سیاسی، حزب (در اشاره به تشکلی‌های جناحی)		
شامل راست-چپ، اصول‌گرا-اصلاح‌طلب، جبهه دوم خردادی‌ها (در اشاره به اصلاح‌طلب)، محافظه‌کاران-اقتدارگرایان (در اشاره به اصول‌گرایان)	۱۱	گونه‌شناسی و طیف-بندی ارائه شده توسط پژوهشگر از جناح‌بندی‌های سیاسی در ایران
شامل زیر-حوزه‌های: رسانه (بررسی دیدگاه جناح‌ها در زمینه موضوعات و یا مفاهیم خاص در ارگان‌های مطبوعاتی (مطبوعات) و وابسته به جناح‌ها، جامعه‌شناسی سیاسی (بررسی مسائل و یا موضوعات مرتبط با جناح‌ها از نظر جامعه‌شناسی سیاسی)، اندیشه (بررسی ایده‌های نظری و فکری جناح‌ها)، مطالعات انتخاباتی (بررسی مسائل و یا سایر موضوعات انتخاباتی)، حوزه سیاست‌گذاری (بررسی سیاست‌ها و یا دیدگاه‌های سیاست‌گذارانه جناح‌ها در حوزه سیاست‌گذاری داخلی (اقتصاد، فرهنگ و ...) و سیاست خارجی	۱۲	حوزه مطالعاتی هر مطالعه
بر اساس سه شاخص: شناسایی دیدگاه‌های جناح‌ها و یا تشکلی‌های وابسته، تاریخچه و یا چگونگی شکل‌گیری جناح‌ها و یا تشکلی‌های وابسته، حوزه عملکرد درونی جناح‌ها (بررسی هر گونه تغییر و تحول جناح‌ها به شکل انشعابات و یا ایجاد تشکلی‌های جدید در درون آن‌ها)	۱۳	قلمرو موضوعی مطالعه
مطالعه موردی (مطالعه یک جناح خاص و یا یک تشکلی خاص از یک جناح خاص) و مشترک (مطالعه توأمان دو جناح عمده و یا تشکلی‌های وابسته در یک مطالعه)	۱۴	جامعه آماری مورد مطالعه

۴- یافته‌های پژوهش

در بخش یافته‌های پژوهش، این مقاله کوشیده است تا ۱۴ متغیر را در ارزیابی مطالعات وارد شده به کار گیرد. این شاخص‌ها عبارت‌اند از: بازه زمانی، قالب مطالعات، جنسیت پژوهشگران، رتبه علمی پژوهشگران، نوع پژوهش، روش تجزیه و تحلیل داده‌ها، ابزار گردآوری داده‌ها، چارچوب نظری، هدف مطالعه، مفاهیم کلیدی، گونه‌شناسی و طیف‌بندی جناح‌ها، حوزه مطالعاتی، قلمرو موضوعی و جامعه آماری.

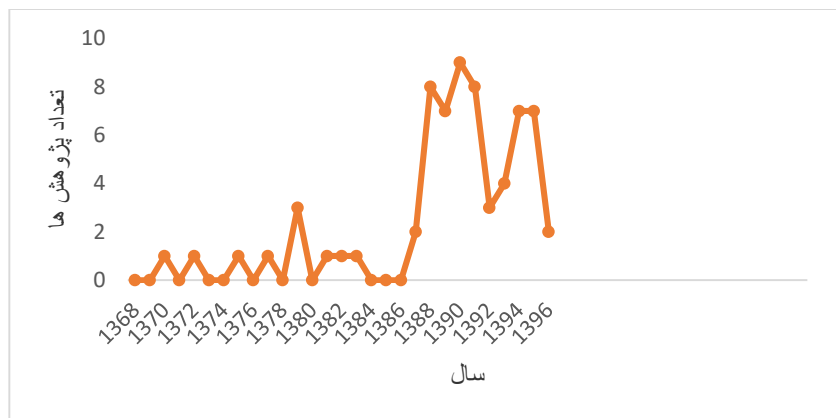
۱-۴- بازه زمانی

معیار بازه زمانی در پژوهش حاضر برای مقالات، تاریخ انتشار و در پایان نامه‌ها، تاریخ انجام پژوهش در نظر گرفته شده است. توزیع مطالعات انجام شده در زمینه جناح‌ها طی ۲۹ سال پراکندگی نامنظمی دارد، به گونه‌ای که بیشترین فراوانی آثار مربوط به اواخر دهه ۱۳۸۰ و اوایل دهه ۱۳۹۰ بوده است.

جدول شماره (۴). بازه زمانی مطالعات انجام شده

سال	فراوانی	درصد	سال	فراوانی	درصد
۱۳۶۸	۰	۰	۱۳۸۳	۱	۱,۵
۱۳۶۹	۰	۰	۱۳۸۴	۰	۰
۱۳۷۰	۱	۱,۵	۱۳۸۵	۰	۰
۱۳۷۱	۰	۰	۱۳۸۶	۰	۰
۱۳۷۲	۱	۱,۵	۱۳۸۷	۲	۳
۱۳۷۳	۰	۰	۱۳۸۸	۸	۱۱,۹
۱۳۷۴	۰	۰	۱۳۸۹	۷	۱۰,۴
۱۳۷۵	۱	۱,۵	۱۳۹۰	۹	۱۳,۵
۱۳۷۶	۰	۰	۱۳۹۱	۸	۱۱,۹
۱۳۷۷	۱	۱,۵	۱۳۹۲	۳	۴,۵
۱۳۷۸	۰	۰	۱۳۹۳	۴	۶
۱۳۷۹	۳	۴,۵	۱۳۹۴	۷	۱۰,۴
۱۳۸۰	۰	۰	۱۳۹۵	۷	۱۰,۴
۱۳۸۱	۱	۱,۵	۱۳۹۶	۲	۳
۱۳۸۲	۱	۱,۵			
تعداد کل			۶۷		

پراکندگی مطالعات طی ۲۹ سال به شکل زیر است:

نمودار شماره (۲). پراکندگی زمانی مطالعات انجام شده

همانگونه که داده‌های جدول شماره ۴ و نمودار شماره ۲ نشان می‌دهد، نقطه آغاز مطالعات جناحی سال ۱۳۷۰ با فراوانی ۱ (۱/۵ درصد) بوده است. همچنین نتایج نشان می‌دهد که از میان ۶۷ مطالعه بررسی شده ۳۲ مطالعه (۴۷,۷ درصد) طی بازه زمانی ۱۳۹۲-۱۳۸۸ انجام شده است.

۲-۴- قالب مطالعات

مطالعات بررسی شده در پژوهش حاضر شامل ۳۶ مورد (۵۳,۷ درصد) پایان‌نامه، ۲۹ مورد (۴۳,۳ درصد) مقالات علمی-پژوهشی و دو مورد (۳ درصد) مقالات علمی-ترویجی بوده است، بنابراین پایان‌نامه‌ها بیشترین حجم مطالعات را به خود اختصاص داده‌اند. جدول شماره (۵). قالب مطالعات

قالب مطالعات	فراوانی	درصد
پایان‌نامه	۳۶	۵۳,۷
مقاله علمی-پژوهشی	۲۹	۴۳,۳
مقاله علمی-ترویجی	۲	۳

طبق داده‌های جدول شماره ۵، پایان‌نامه‌ها، قالب اصلی در مطالعات جناحی هستند. از یک جنبه این موضوع می‌تواند بر اساس مسئله‌شناسی و یافتن مسائل نو و ورود آنها به مطالعه توسط دانشجویان موجب نوآوری در مطالعات جناحی شود، اما از سوی دیگر، به دلیل عدم احاطه کامل دانشجویان بر چارچوب‌های نظری و فنون پژوهش موجب ضعف این مطالعات شود.

۳-۴- جنسیت پژوهش گران

از میان ۶۷ مطالعه منتخب، ۴۸ مطالعه (۷۱,۶ درصد) توسط پژوهش گران مرد، ۱۱ مطالعه (۱۶,۴ درصد) توسط پژوهش گران زن و ۸ مطالعه (۱۲ درصد) به صورت مشترک میان پژوهشگران مرد و زن انجام شده است. بنابراین، اکثریت پژوهش ها توسط پژوهش گران مرد انجام شده است.

جدول شماره (۶). جنسیت پژوهشگران

جنسیت پژوهش گر	فراوانی	درصد
تک نویسی مرد	۴۸	۷۱,۶
تک نویسی زن	۱۱	۱۶,۴
هم نویسی (در مقالات)	۸	۱۲

همانگونه که نتایج نشان می دهد، بیش از ۷۰ درصد مطالعات را مردان انجام داده اند و تک نویسی زنان در انجام مطالعات ۱۶,۴ درصد بوده که این بیانگر پایین بودن سهم زنان در مطالعات جناحی به صورت مستقل بوده است.

۴-۴- رتبه علمی پژوهشگران

از میان ۶۷ مطالعه گنجانده شده در بررسی، ۴۱ مطالعه (۶۱,۲ درصد) توسط دانشجویان و ۲۴ مطالعه (۳۵,۸ درصد) توسط اعضای هیئت علمی انجام شده است. از این رو، دانشجویان بیشترین سهم را در تولید مطالعات جناحی داشته اند.

جدول شماره (۷). رتبه علمی پژوهشگران

رتبه علمی پژوهش گران	فراوانی	درصد
دانشجو	۴۱	۶۱,۲
عضو هیئت علمی	۲۴	۳۵,۸
سایر	۲	۳

همانگونه که ملاحظه می شود، سهم اعضای هیئت علمی در مطالعات جناحی نسبت به دانشجویان کمتر است. همانگونه که در شاخص قالب مطالعات نیز ارزیابی شد، سهم اندک

اعضای هیئت علمی به عنوان پژوهشگر در مقایسه با دانشجویان در مطالعات جناحی، منجر به ضعف نظری و روش شناختی این مطالعات شده است. این ارزیابی با توجه به ارزیابی شاخص های ۶ و ۸ قابل تأیید است. بر اساس این دو شاخص، بیش از نیمی از مطالعات جناحی فاقد روش شناسی و چارچوب نظری مشخصی بوده اند که این می تواند بر اساس رتبه علمی پژوهشگران قابل توضیح باشد.

۵-۴- نوع پژوهش

به لحاظ نوع پژوهش در مطالعات، از میان ۶۷ مطالعه منتخب، ۲۴ مطالعه (۳۵٫۸ درصد) از نوع کیفی، ۶ مطالعه (۹ درصد) کمی و تنها یک مطالعه (۱٫۵ درصد) از نوع ترکیبی بوده است.

جدول شماره (۸). نوع و روش پژوهش در مطالعات

نوع پژوهش	فراوانی	درصد	روش پژوهش	فراوانی	درصد
کیفی	۲۴	۳۵٫۸	تحلیل گفتمان	۱۴	۲۰٫۹
کمی	۶	۹	مقایسه ای (کمی و کیفی)	۸	۱۱٫۹
ترکیبی	۱	۱٫۵	کیفی	۶	۹
نامشخص	۳۶	۵۳٫۷	کمی (پیمایشی)	۲	۳
-	-	-	ترکیبی (کمی و کیفی)	۱	۱٫۵
-	-	-	فاقد روش شناسی مشخص	۳۶	۵۳٫۷

طبق داده های جدول شماره ۸ در بیش از نیمی از مطالعات جناحی مورد بررسی، نوع پژوهش مشخص نیست. همچنین نتایج نشان می دهد سهم پژوهش های کمی در این مطالعات بسیار اندک است که این مسئله می تواند به دلیل عدم آشنایی کافی اغلب پژوهشگران با روش ها و فنون پژوهش علمی به طور کلی و روش های کمی به طور خاص ارزیابی شود.

۶-۴- روش پژوهش

این متغیر به منظور شناسایی روش شناسی ای که پژوهشگران در مطالعات جناحی در تجزیه و تحلیل داده ها در نظر گرفته اند، تعریف شده است. نتایج در جدول شماره ۸ نمایش داده شده است.

طبق داده های جدول شماره ۸، از کل ۶۷ مطالعه وارد شده در بررسی، ۳۱ مورد (۴۶٫۳ درصد) از یک روش شناسی مشخص برای تجزیه و تحلیل داده ها بهره گرفته اند که از میان آن ها ۱۴ مورد (۲۰٫۹ درصد) از تحلیل گفتمان و رویکردهای مختلف آن به عنوان یک